

Voor u geknipt

Pasen en Sinksen in Vlaanderen

Antoon Naert

*“Vrouwke kijk maar in het nest,
de witte zijn het best
de bruine spann de krone
wees nie moe
geef maar toe
geeft er acht of geeft er tiene
van ‘t en is maar eens int jaar
da me kommen ziene.”*

Rondhaalversje uit Roeselare, 1914 (*Uit Biekerf, 1989, p. 91*)

Vlaanderen zou Vlaanderen niet zijn, mochten ook de verenigingen het Paasfeest niet aangrijpen om hun jonge leden op de been te helpen. En wie kan er daar beter bij helpen dan ... de paashaas? Onderstaande foto laat hem in al zijn glorie tussen de begerige kinderhandjes zien (*Het Wekelijks Nieuws, 28.02.2000*)

Paashaas met heel wat lekkers in het Kasteeldomein

HET WEKELIJKS NIEUWS - 28.2.2000

Op uitnodiging van de Bond van Grote en Jonge Gezinnen hadden de klokken een paar duizend eieren gedeponeerd in het kasteeldomein. Het was de paashaas in hoogst eigen persoon die de kinderen een handje kwam helpen bij het zoeken. Gewapend met zakken en mandjes en uitgerust met laarzen, in het gezelschap van de enthousiaste ouders en grootouders kwamen een hele schare kinderen opdagen om al dit lekkers te zoeken. Voor de pehvogels onder de zoekers hadden de bestuursleden van de Bond enkele eieren achter de hand gehouden. En of de eieren smaakten na al dit lastig zoekwerk! (NVZ/GV)

Het is weer bijna zover. Valentijn voorbij en de paashaas, paasklokken, paaseieren, paasezel, paaspalm, ... sieren weer de vitrines. We plozen even de Vlaamse kranten na op gebruiken en achtergronden van het Vlaamse paasfeest. Een eerste artikel (*Het Wekelijks Nieuws*, 17.04.1992) geeft wat meer informatie over de verschillende uitingen die aan het Paasfeest verbonden zijn.

Waar komen de paastradities vandaan?

Pasen is het oudste kristelijke feest en vermoedelijk zijn in bepaalde paastradities elementen binnengeslopen die verwijzen naar voorkristelijke lentefeesten. De wetenschappers zijn het er niet over eens, maar er zijn toch enkele merkwaaardige vaststellingen. Ons baserend op diverse bronnen, in het midden latend of de theorieën wel kloppen, geven we een overzichtje van de mogelijke herkomst van enkele paastradities. En hoe komt het eigenlijk dat de kerk geen vaste datum heeft voor het paasfeest?

Volgens sommige auteurs heeft de kerk het paasfeest geënt op een bestaand "heidens" voorjaarsfeest waarbij de verheerlijking van de zon centraal stond. Na de duistere, koude winter wint de zon aan kracht, het zonlicht overwint de duisternis en de natuur "herleeft" of "verrijst". Volgens deze versie was Pasen oorspronkelijk het feest van de nieuwe zon waarvoor de goden gedankt werden met het ontsteken van offervuren. Andere auteurs menen dat het vuur de kwade geesten moest verdrijven of zelfs de vruchtbaarheid van het land bevorderde door de techniek van de verschroeide aarde.

Nu nog worden her en der in Nederland en Duitsland traditionele paasvuren ontstoken. Opmerkelijk is wel dat het belangrijkste paasfeest in het Duits en het Engels de niet-kerkelijke namen Ostern en Eastern kreeg, verwijzend naar het oosten, de windrichting van de opgaande

PAASBROOD EN PAASLAM

Andere vorsers zien een verband tussen het paasgebeuren en het feest dat destijds werd opgezet bij het verweiden van de schapen, het overbrengen van de winter- naar de zomerweide. Passah zou een Syrisch-Arabisch woord zijn voor dansen, springen of huppelen. Het verweiden van de schapen ging gepaard met een herdersfeest waarbij de herders eerst gezamenlijk een maaltijd nuttigden. Een auteur ziet om die reden zelfs een verband tussen dit herdersfeest en de Witte Donderdagmaaltijd van Kristus en zijn apostelen. De joodse traditie heeft overigens een veel ouder paasfeest waarbij te Jeruzalem ritueel schaapslammeren werden geslacht. Dat is meteen de zeer waarschijnlijke verklaring voor de term "paaslam", die ook in de kristelijke godsdienst wordt gehanteerd.

te Donderdagnacht van Kristus en zijn apostelen. De joodse traditie heeft overigens een veel ouder paasfeest waarbij te Jeruzalem ritueel schaapslammeren werden geslacht. Dat is meteen de zeer waarschijnlijke verklaring voor de term "paaslam", die ook in de kristelijke godsdienst wordt gehanteerd.

Volgens enkele auteurs vertoont het joodse paasfeest verwijzingen naar het oeroude herdersfeest voor het verweiden van schapen: de aanwezigheid van een offerlam, de gezamenlijke broodmaaltijd, maar ook de herdenking van de bevrijding van het joodse volk uit de Egyptische slavernij, waarbij de verplaatsing naar de zomerse schaapsweide symbool zou staan voor de intrede in het "nieuwe land", het begin van een nieuw en hoopvol tijdperk. Het eten van paasbrood in de Westerse traditie zou kunnen teruggaan naar de oeroude herdersfeesten of zelfs verwijzen naar het ongedesemd brood van het joodse paasfeest. In bepaalde periodes van de kerkgeschiedenis werd het offeren van paasbrood geïntroduceerd in de liturgie, al bleef het in de grond om een volksgebruik.

PAASHAAS

De herkomst van de paashaas is veel minder duidelijk. In tal van culturen kreeg de haas een plaats in mythische vertellingen, riten en zelfs magi-

sche gebruiken. De haas wordt vaak geassocieerd met vruchtbaarheid en waakzaamheid, het dier slaapt zowat met de ogen open en heeft op die manier veel contact met de mysterieuze maan die in sommige culturen eveneens een rol toebedeeld krijgt rond vruchtbaarheid. Anderen menen dat de haas simpelweg verwijst naar de vroegere offerdieren. Nog andere auteurs stellen dat de paashaas pas op het einde van de middeleeuwen in Duitsland opduikt. De "Osterhase" zou later over de grens gewipt zijn. In tal van verklaringen heeft de paashaas iets te maken met paaseieren. Ofwel gaat het om de waakzaamheid tijdens de paasnacht of om de zorgzaamheid voor het nieuwe leven, waarvoor het ei symbool staat. Toen de versierde paaseieren hun intrede deden, werden de kinderen, voornamelijk in Duitsland, wijsgemaakt dat zo'n speciale eieren niet door kippen, maar door de paashaas gelegd werden. Andere verklaringen opperden dat de paashaas de eieren versierd of verstopt had.

PAASEI

En dan de paaseieren. Die hebben wellicht veel te maken met de vasten. In de loop van de kerkgeschiedenis waren eieren gedurende een bepaalde tijd van de vasten, sommigen spreken van de goede week, verboden voedsel. Vandaar dat er tal van uiteenlopende folkloristische goede week- en paasakti-

viteiten rond eieren gesignaleerd worden. Eieren werden opgehaald door zingende of ratelende kinderen, aan pastoor of koster gegeven, verstopt, ten geschenke gegeven, enz.

Gespaarde eieren mochten met Pasen verorberd worden. De geschiedenis van de folklore vermeldt ook diverse spelletjes met eieren. Het zoeken van verspreid liggende paaseieren gaat volgens andere auteurs terug naar de oeroude vruchtbaarheidsrituelen waarbij in de natuur gezocht werd naar het eerste nieuwe leven bij de intrede van de lente. In tal van culturen kregen eieren bijzondere aandacht als symbool van kiemkracht, nieuw leven en vruchtbaarheid. Primitieve religies hielden voor dat alle leven en zelfs het heelal uit een ei ontstaan is. In tal van godsdiensten kregen eieren een rituele functie. Een ei staat ook voor oneindigheid (zonder begin of einde), eeuwigheid (door de verderzetting van het leven) en wordt zelfs omschreven als symbool voor "de opstanding" of voor het leven na de dood.

Zoals het kuikentje (het paaskuiken) zich als nieuw wezen uit het ei bevrijdt, zal de ziel van de overledene een nieuw leven beginnen. Eieren in marmer, ivoor en glas werden teruggevonden in graven van Romeinen bv.

In de Roomse, maar ook in diverse andere tradities staan eieren symbool voor vrijgevigheid aan armen, eieren zijn ideaal voor gif-

handigen, voedzaam en hygiënisch verpakt in de natuurlijke schaal. Het schilderen van de eieren zou reeds kunnen teruggaan op vruchtbaarheidsrituelen uit de oudheid, andere schrijvers verwijzen naar Perzië. Er waren ook bijgelovige ideeën rond vasten- of goede vrijdag-eieren. Eieren uit de goede week zouden beschermen tegen donder en brand en destijds werd zelfs verteld dat goede vrijdag-eieren niet bederven.

PAASKLOK

De paasklokken stammen helemaal uit de Roomse en aanverwante tradities. De kinderen werd verteld dat de klokken tijdens de witte donderdag-ritus uit de klokketoren verdwenen richting Rome om er paaseieren op te halen. De eieren, vooral sinds de Tweede Wereldoorlog van chocolade vervaardigd, werden dan door de klokken in de tuinen rondgestrooid. Meteen een verklaring voor de vleugels van de paasklok.

Het strikje rond het paasei zou dan weer, althans volgens enkele bronnen, teruggaan op een voorkristelijk vruchtbaarheidsritueel. Met Pasen moet men er op zijn "paasbest" uitzien. Dat heeft misschien te maken met een gelukkig al lang voorbijgestreefd gebruik dat men zich tijdens de vasten niet waste, zeker in strenge religieuze orden of bij individuele kluizenaars bij wie het vasten soms nog beduidend extremere vormen aannam. Later werd het

zich bestrooien met as vervangen door een gestileerd kruisje op het voorhoofd. Ooit was het in bepaalde streken gebruikelijk dat de pastoor een nieuw kostuum gaf aan diegene die zijn askruisje veertig vastendagen niet uitwiste.

EERSTE VOLLE MAAN

En moest de grote schoonmaak ook niet met Pasen beëindigd zijn? Altemaal zaken die wijzen op een nieuwe start, een nieuw begin en dat is, in alle uiteenlopende herkomsttheorieën over lenteeen paasfeesten en ermee verwante tradities, waar het in essentie om gaat. Rest nog dat éne vraagje waarom Pasen geen vaste datum heeft zoals Kerstmis of Allerheiligen. De eerste kristenen vierden Pasen op hetzelfde tijdstip als de joden. Maar in de tweede eeuw na Kristus begon een discussie of dat wel zo moest blijven. Op het concilie van Nicea werd in 325 na Kristus de knoop doorgehakt. Toen werd beslist dat Pasen moest vallen op de zondag na de eerste volle maan na het begin van de lente.

(LD)

Net op datzelfde ogenblik meende ook *Het Volk* (17.04.1992) het volk te moeten onderrichten en verscheen daar volgend artikel met achtergrondinformatie.

Van palmezel tot paashaas

De paastijd is rijk aan tradities waarbij dieren een opmerkelijk, vooral symbolische rol spelen. Vele daarvan verdwenen. Zo verging het de palmezel, behalve in Hoegaarden, dat een unieke uitzondering is. In bepaalde streken (vooral in Nederland) lopen de kinderen nog rond met een palmpasen getooid met een broodhaantje. Het paaslam behoort bij vele volkeren tot het traditionele paasmaal en de paashaas — in welke vorm dan ook — is in volle opgang.

Palmezel

De herdenking van Christus' intocht in Jeruzalem werd van in de vroege middeleeuwen aanschouwelijk voorgesteld. Men liet zelfs de bisschop of officiant rijden op een ezel of ezelin. Palmzondag kreeg hierdoor in de volksmond de naam van „Ezelsfeest”. Die ezel maakte het soms al te bont en werd vervangen door een houten ezel. In Zoutleeuw werd in 1213 melding gemaakt van een „*imaginem Salvatoris in asino sedentis*”, een beeld van de Heiland gezeten op een ezel.

De houten palmezel werd op de schouders gedragen of op wielen voortgetrokken, soms door zogenaamde Jeruzalemvaarders. De bloeiperiode van de palmezel situeerde zich op het einde van de 16de, begin 17de eeuw. Het gebruik was vooral verspreid in Zuid-Duitsland.

De palmezelomweging groeide uit tot een volksvertoon. Men geloofde dat met het voorttrekken van de palmezel aflaten te verdienen waren. Soms werd hij met giften bedacht en omhangen. Iedereen wou erbij zijn of hem tenminste aanraken. In bepaalde streken liet men de kleine kinderen een eindje meerijden.

Het bevorderde een gezonde en krachtige groei, zo beweerde men. Het palmezelrijden was niet altijd kosteloos. In Wenen verdienden de misdienaars en de lekebroeders een aardig centje door kinderen en ook volwassenen rond de Sint-Stefanskerk te begeleiden op een kleinere of grotere palmezel. Voor een grote of een in ijzer gegoten palmezel gold zelfs een dubbel tarief. Een rit op de palmezel was vaak hoofdzakelijk bedoeld voor de knapen die hun eerste lange broek mochten dragen.

Het was dan ook niet te verwonderen dat er reacties kwamen. Erasmus viel scherp uit tegen het rondtrekken van de palmezel. Maarten Luther dreef in 1534 tijdens een preek de spot met de palmezel. De reformatoren wensten uitdrukkelijk de verwijdering van alle palmezels. Later kwam er een formeel verbod vanwege kerkelijke en wereldlijke gezagsdragers.

In de noordelijke Nederlanden overleefden de palmezels de Hervorming niet. In bepaalde streken werd tijdens de Contra-reformatie de palmezelprocessie weer in ere hersteld. Toen Jozef II aan het bewind kwam, moesten vele overgebleven palmezels er aan geloven. Toch bleven er nog heel wat bewaard, vooral in Zuid-Duitsland en Oostenrijk. Naast Hoegaarden in Brabant houden thans nog Thaur in Tirol en Puch bij Hallein palmezelprocessies in ere.

Op tal van plaatsen werd vroeger degene die op Palmzondag als laatste aan de ontbijttafel verscheen „palmezel” genoemd. Hij kreeg wel eens een in brooddeeg gebakken palmezel.

Het rondlopen met palmpasen, versierde palmtakken bekroond met een broodhaantje, behoort in Vlaanderen al lang tot het verleden, enkele pogingen tot herleving in Assenede, Borgerhout en Maaseik niet te na gesproken. In Nederland komt het gebruik nog in bepaalde gewesten voor.

Op een schilderij van Breughel, „De Strijd van Carnaval met de Vasten”, bemerken we op de achtergrond een palmpaas, opgebouwd in kruisvorm. Ook broodjes ontbreken niet. Guido Gezelle vermeldde voor West-Vlaanderen de „palmsteert”, een lange staf „met bosseboom en blommen gepint”. Wellicht mag het „haantje op een stokken”, dat vroeger door de Greef van Halfvasten voor de kinderen in de streek van Antwerpen en Turnhout werd meegebracht, als een uitvloeisel van de eertijds meer algemeen bekende palmpasen of palmmei beschouwd worden.

De eenvoudige vorm bestaat gewoon uit een stok met een stuk gebak erop. Dit gebakje (meestal twee) heeft de vorm van een vogelfiguur (een haan of een zwaantje), of van een krans of krakeling. Doorgaans wordt de palmpaas versierd met palmtakjes, met groen, met linten, slingers en vlaggetjes, met noten, vijgen, appels, sinaasappelen en krakelingen. Ook lege eierdoppen en gekleurde eierschelpen zijn een traditioneel en symbolenrijk gegeven.

In de palmpaas ziet men wel eens een verkleinde meiboom. De haan komt in beide gevallen voor. Telkens treedt hij op als symbool van de vruchtbaarheid. Boven op de meiboom prijkte vaak een levende vogel: een haan, een kip, duif of eend. Een overblijfsel hiervan is de kalle mooi of pinksterboom op Schiermonnikoog met een levende haan in top. De levende haan werd door een nabootsend broodoffer vervangen. De broodvogel aan de palmpaas noemt ook zwaantje, eendje, gansje, duifje of kloek. De afwijkingen schrijft men toe aan wat onhandige bakkers, die er niet in slagen een precies gelijkende haan te fatsoeneren. In het voorchristelijke denken werd de

haan de kracht toegemeten onheil te kunnen afweren. De haan op de palmpaas — ook pikhaan of haantjepik genoemd — is, naast oeroud vruchtbaarheidssymbool, ook het symbool van de dageraad, van de overwinning van het licht op de duisternis, van waakzaamheid en verrijzenis. In christelijke zin herinnert hij ook aan de verloochening van Petrus.

met paaseieren bedenken. Hij komt eigenlijk uit Duitsland, waar sedert lang in bepaalde gewesten verteld werd dat hij de paaseieren legde en verborg.

De haas was reeds een goddelijk dier bij de Egyptenaren. In de Indische mythologie was hij aan de maangod toegewijd en de Chinezen beweerden dat hij zijn thuis had op de donkere zijde van de maan. In vele culturen was de haas het uitverkoren dier van de godin van de liefde, de schoonheid en de vruchtbaarheid. Bij de Egyptenaren noemde men ze Oeroet, bij de Grieken Artemis en Aphrodite en in de noorderlijke landen Ostara, de godin die haar naam zou gegeven hebben aan het Duitse (Ostern) en Engelse (Eastern) woord voor Pasen. Anderen betogen evenwel dat Ostern van het hoogduitse „ôstrâ” werd afgeleid. Het betekende de spanne tijds waarin de zon pal in het oosten stijgt.

De haas is vanouds een vruchtbaarheidsymbool. Hij gold als lievelingsdier van Ostara, de godin van de lente, als lentebode. Vooral in Noord-Europa overleefde hij de kerstening. Men geloofde — of ten minste men vertelde — dat hij bij de viering van de lentefeesten eieren kon leggen. Dat de paashaas de leverancier werd van de paaseieren vinden we voor het eerst terug in een tekst van Georg Frank uit 1682. Hij trad als dusdanig reeds op in de Elzas en in de Pfalz. Vandaar breidde hij zijn activiteiten uit naar Baden en Württemberg. Nu de paashaas ons in allerlei smakelijke vormen tegemoet treedt, bekommert zich niemand — en allerminst de kinderen — om zijn wat duister verleden als bringer van even smakelijke paaseieren. V.W.

Maar ook de stoerdere mannen laten zich vangen aan wat paasromantiek. Op de veemarkt van Anderlecht wordt elk jaar de paasos verkozen. Hierover gaat onderstaand artikel uit *Het Volk*, 07.04.1990.

Van gilde-os tot paas-os

Paasveetentoonstellingen zijn nog steeds in en slachtveeprijskampen van de „Vette Os” genieten heel wat belangstelling, uiteraard van de veekwekers en hun cliënteel, de slachtersbazen en beenhouwers. In de winterperiode is het sedert vele eeuwen gebruikelijk vee „op te zetten” en „af te mesten”. Wanneer in het voorjaar het tijdstip van de weidegang aanbreekt, wil de veekweker zich van de vetgemeste dieren ontdoen. Het is dus niet toevallig dat bepaalde slachtveeprijskampen rond dit tijdstip gepland worden, terwijl bovendien de paasfeesten steeds een gelegenheid zijn om eens met de beste kwaliteit uit te pakken.

Zo bestond bv. in Uberlingen aan het Bodensee en in bepaalde Zwitserse steden het gebruik dat de slagers met een opgesmukte vetgemeste os door de straten trokken alvorens deze naar de slachtbank te leiden. In Parijs werden eertijds de vastenavondfeesten opgeluisterd met het omleiden van versierde ossen. Bij ons houdt de koninklijke maatschappij Sint-Jan, de oude achtbare beenhouwersgilde, in Antwerpen nog steeds haar prijskamp van de „Vette Os” in de periode vóór de vasten. Op Palmenzondag verzamelt de Regie der Slachthuizen van Anderlecht het kruim van de nationale veefokkerij om een „paasbeest” op zijn best te bekronen.

Offerdier

De festiviteiten rond een „paasbeest”, „paasos” of „paaskalf” kunnen op een verre voorgeschiedenis terugblikken. Via de middeleeuwse gilden kunnen we teruggaan tot het offermaal van onze heidense voorvaders. Sommige histori-

ci plaatsen de oorsprong zelfs in het oude Egypte. Onze voorouders brachten op bepaalde tijdstippen, zoals bij de aanvang van het nieuwe jaargetijde, offerdieren naar de brandstapel. Met het beste uit hun veestapel hielden ze een plechtige optocht die een sterk religieuze inslag had.

In de middeleeuwen vinden we de feestelijke ommekeer met omkranste offerdieren terug. Ze worden niet meer naar de slachtbank geleid om de goden ter wille te zijn, maar als voorwerpen van een feestelijke stemming ten bate van de gildebroeders van het beenhouwersambacht. De middeleeuwse gilden mogen beschouwd worden als de vakverenigingen van hun tijd. Zij hadden tot doel het ambacht te beschermen en het peil ervan te verbeteren. De schuttersgilden werden de waardige erfgenamen van het ridderschap.

Gilde-os

In de 15de en 16de eeuw kenden de schuttersfeesten een luisterrijk verloop. „Mitt boghen ofte mitten bussen tot een oeffeninge en onderhoudinge der conste” konden belangrijke prijzen gewonnen worden. Zo kwam het voor dat, naast zilveren wijnkannen, een met zilver „vercierden kovel” (kap van een mantel) ook een vette os als beloning werd uitgelooft. Die os werd plechtig rondgeleid, naar de geplogenheden met het oude offerdier. En mocht hij niet in de kerk, dan leidde men de os drie keer rond de kerk. Als de gilde-os door de stad werd gevoerd, dan was het feest voor jong en oud. Jonge mannen liepen in de optocht voorop met vedel en trommel. Het prijsdier was met

bloemen en bladeren omhangen. Eens geslacht, deden niet alleen de feestvierende gildebroeders zich te goed, maar ook de geestelijkheid van de kerk waar de gilde haar altaar had, kreeg haar deel. Bovendien werden de armen niet vergeten.

De gilden die geen os konden bekostigen, hielden het bij een kalf. In het Stedelijk Historisch Museum in Amsterdam bewaart men een schilderij dat eertijds toebehoorde aan 't Groot Kramersgild. Het doek van een zekere Jacob Corneliszoon van Oostzanen stelt een rode os voor omkranst met groene bladeren. Vóór de os draagt een vierkante steen volgend opschrift:

*Negentin hondert en twaalf pont
Heeft gewogen dese Osse al ruim.
En was hoog seste halve voet als hij stond
En dik, X voeten, ic liech niet eene kruym.
De lengkte was just XII voet min IIII
duim.
Ao. 1564*

Feestelijk geschenk

Een goed stuk rundvlees werd niet alleen door de gildebroeders naar waarde geschat. Het werd vanzelfsprekend ook niet versmaad tijdens de grote feestelijke maaltijden en bij plechtige intochten. In 1401 zochten de beenhouwers de vetste os uit om de hertog van Boergondië aan te bieden bij zijn plechtige intrede. Keizer Karel ontving in 1546 in Nijmegen zelfs vijf vette ossen. Ze werden voorgeleid met vergulde horens en omhangen met groene kransen en kleurige linten. Ook in de 17de eeuw was er veel volk te been, telkens wanneer „een gildebest 't sy os, queen, koe of kalf met de trommel omgebracht wert”.

De Reformatie deed het gebruik bij de gilden teloorgaan, maar de slaggers hielden het verder in ere. Wanneer zij een bijzonder groot best gekocht hadden — vooral met het oog op het paasfeest — leidden zij het nog door de straten van de

stad, begeleid door trommelslagen.

In „Sinnebeelden” heeft vader Cats het over dergelijk gebruik in volgend gedicht met moraliserende toon:

*De gilde-os gaet daer heen,
verciert met rose-kransen.
Men hoort den trommel slaen,
men siet de kinders dansen.
Hy schuym-beckt in de wyn,
en pruyst van enkel vet.
Maer peyst niet aan den byl,
die op hem is gewet.*

De slaggers verkochten het vlees in de vleeshal, waar het tentoongesteld werd op banken (stenen tafels). Het vlees van het gilde-beest — het bleef naar oude trant die naam dragen — werd „alleen ende apart geleyt” en 't werd versierd „met hoeden, kransen van bloemen, rosen, palm of eenigh ander diergelycke cieraet”. Uit een keure van 27 januari 1625 blijkt dat men op straf van boete geen ander vlees „op de banck” mocht hebben dan „dewelcke mette trommel sullen wesen omgeleyt”.

Onderbreking

De gilden werden in de Franse tijd opgeheven. In 1790 werd het feest van de „Vette Os” verboden. Napoleon I voerde het vijftien jaar later weer in, maar dan strikt gereguleerd.

De paastijd bleef een geschikte periode om op veetentoonstellingen met het beste voor de dag te komen. In het eerste Vlaamse algemeen werk over de landbouw, „Werkdadige Landbouw-konst der Vlamingen” (Gent, 1823), schreef J.B. van Aelbroeck: „Er zijn liefhebbers die somwijlen kalvers vetten tot vier maanden lang; deze noemt men paaskalvers en worden omtrent Pasen naar de grote steden gebracht, om den prijs van het schoonste kalf te hebben dien men aldaar, volgens een oud gebruik, gewoon is te geven.”

In zijn „Volkskundige Kalender voor het Vlaamse Land” (1923) vertelt pr. G.,

Een archieffoto toont de rondleiding van de „opgetuigde” Paas-os in Anderlecht. Over dit aloud gebruik handelt deze Randkrant.

Foto VW

Celis dat vroeger in de steden slachtwagens rondreden met het geslacht vlees van een „Paasbeest”. Het werd bij de beenhouwers tentoongesteld, bekroond met bloemen en kransen. Kinderen die dan met hun moeder naar de winkel kwamen, ontvingen een roos als geschenk. Uit de paasoptochten groeiden de veetentoonstellingen. De prijskampen

van de „Vette Os”, zoals in Anderlecht op Palmenzondag, mogen als een voortzetting ervan beschouwd worden. Voor de slaggers blijft het een feestelijk gebeuren. En wie pakt niet gaarne uit met een bekroond dier, want „iedere os is geen paas-os”.

V.W.

Pasen voorbij, Sinksen nabij. Ook hier heel wat volkse gebruiken, hoewel minder gecommmercialiseerd dan het hele paasgedoe. *Het Volk van 13 mei 1989* licht een tip van de sluier omtrent volksgebruiken op Pinksteren.

Pinksterbruid en pinksterritten

Eertijds sloot Pinksteren de cyclus van de lentefeesten af. Vele geplogenheden vertonen dan ook veel gelijkenis met de traditionele meifeesten. Hun oorsprong wordt gezocht in de vóór-christelijke feesten, die omstreeks deze tijd van het jaar vooral tot doel hadden de vruchtbaarheid te bevorderen. Vruchtbaarheid in het gezin, bij het vee en op de akker.

Zo werden door de landlieden takjes van de opgerichte pinksterboom mee naar huis genomen om hoeve en vee tegen alle onheil te vrijwaren. Dergelijke takjes werden op de hofsteden zelfs aangeboden onder het zingen van een liedje, waarbij als tegenprestatie dan een fooi onder de vorm van wat spek en eieren verwacht werd.

Het rondleiden van de pinksterbruid, waarvoor oorspronkelijk het mooiste meisje van het dorp in aanmerking kwam, doet denken aan de meikoningin. Beide golden ontegensprekelijk als een verpersoonlijking van de vruchtbaarheid. Bekend werden de pinksterbruiden of pinksterbloemen van Schermerhorn in Noord-Nederland en op Terschelling.

Bloemen

De pinksterbloem van Schermerhorn werd uitgebeeld door een jong meisje dat op een draagbaar postvatte. Ze werd omhangen met wel twintig zilveren ovalen schildjes, tien zilveren bellen, drie beugeltassen en 25 barnstenen of bloedkoralen kettin-gen. In de rechterhand hield ze een zilveren kommetje waarin de giften opgehaald werden. In de linkerhand droeg ze een zilveren fluitje waarop ze blies om haar komst aan te kondigen en de aandacht op zich te vestigen.

*Vierge, vierge pinksterbloem
Daar komt zij aangegangen,
Met een krans al om het hoofd
En twee gebloemde wangen.
Vrouwije, als gij niet deugen wilt,
Dan zullen we u gaan verkopen.
Dan gaan we naar het groene woud,
Daar zingen de vogeltjes jong en oud.
Keert u es om, draait u es om,
Vierge, vierge pinksterblom.*

Het pinksterbruidje op Terschelling verborg een ware schat onder een wollen doek. Om een kijkje te mogen nemen, moest men wat geld offeren. Het doek werd dan opgelicht en er werden liedjes gezongen.

Volkkundige dr. J. van der Ven maakte in 1923 volgende inventaris op van die wonderlijke tooi van de Terschellinger pinksterblom. Als aan- en omhangsels noteerde hij: 1 zilveren brandewijnkomlepel; 5 bloedkoralen halsnoeren, licht en donker, ieder van vijf strengels; 5 armbandhorloges; 1 beugeltas met zilveren klep; 17 broches van verschillende grootte; 30 gouden en zilveren ringen; 20 gouden kettin-gen; 7 armbanden; 1 zilveren roomlepel-tje; 4 medailles van de Noord- en Zuidhol-landse Reddingsmij; 6 kleine zilveren theelepeltjes; 1 snuifdoosje; 1 peperdoosje; 1 camee; vele Zeeuwse knopen en nog verscheidene niet nader omschreven kleinigheden.

In de jaren '60 kon men in sommige dorpen en buurtschappen in Twente nog op pinksterzondag een groepje meisjes met een „pinksterbroed” ontmoeten.

Ruiters

Op pinkstermaandag reden vroeger de ruiters door de velden ter bevordering van de vruchtbaarheid. Dat gebeurde o.a. in Koudekerke in Zeeland. Eerst reden de deelnemers met hun getooide paarden driemaal rond de kerk, waarna ze de kerkdienst bijwoonden en nog eens driemaal rond het altaar gingen.

In Beieren worden op tal van plaatsen nog pinksterritten door de velden gehouden. Een oud gebruik is dat de ruiters driemaal rond de akkers rijden. Op de hoeken wordt een tekst uit het evangelie voorgelezen. We hebben hier duidelijk te doen met oude vruchtbaarheidsgebruiken. Een gebruik dat bij ons verdwenen is, maar in Zwitserland nog in ere wordt gehouden, is de uittocht van het vee naar de gemeenschappelijke weide. In onze gewesten kwam het meestal tot een wedloop van de koewachters naar de weide. Wie deze als eerste bereikte, werd tot koning uitgeroepen en mocht zich een koningin kiezen uit de mooiste meisjes van het dorp. De mooiste koe werd met bloemenkransen getooid en feestelijk naar het dorp gevoerd. 's Avonds ontstak men dan in de velden grote vreugdevuren. De jonge boeren trachtten zo hoog mogelijk over het vuur te springen, want hoe hoger men kon springen, hoe beter de oogst zou lukken. In Vlaanderen is het bij menige schuttersgilde vanouds traditie dat de koningsschietsing gehouden wordt. Wanneer een schutter de hoofdvogel neerhaalt, wordt de trom geroerd en wordt de gelukkige schutter tot koning uitgeroepen. De Sint-Pietersgilde van Mazenzele houdt dit gebruik naar oude traditie in ere.

Koeken

In het Gentse kende men een eeuwenoude lekkernij die „sinksentongen” genoemd werd, ter herinnering aan de vurige tongen die op Pinksteren op de apostelen neerdaalden. Het is een langwerpige gebak met een sterke anijssmaak in de vorm van een tong.

In Noord-Brabant placht men na het lof aan de kinderen pinksterkoeken uit te

delen. Het gebak vertoonde de vorm van een krentenbroodje, maar was drie tot vier keer zo groot. In de dorpen Riethoven en Dommelen was de koek langwerpige van vorm. De moeders wedijverden die dag om de kinderen zo mooi mogelijk voor de dag te laten komen. Zelfs de kinderwagens ondergingen een poetsbeurt. Vóór de uitdeling van de koeken sprak de burgemeester de aanwezigen toe. Het hoofd van de school las daarna de namen van de huisgezinnen af met het aantal koeken waarop ieder recht had. De uitdeling was de taak van de veldwachter.

Volksbedevaarten

Pinksteren en vooral pinkstermaandag is vanouds een drukke bedevaartdag. Mariale ommegangen en bedevaarten hebben plaats in Halle (het miraculeus beeld dateert uit 1267), in Kortrijk (O.-L.-Vrouw van Groeninge), in Lissewege (O.-L.-Vrouw ter Doest) en in Werchter (paardenprocessie met deelname van de schuttersgilde). Sint-Cornelius, die het vee beschermt, wordt gediend in Denderbelle, Ninove en Merchtem. In Hekelgem-Affligem wordt de heilige aangeropen tegen reuma, stuipen en andere kwalen.

Een nieuwe zin en betekenis kreeg de Sint-Leonardusprocessie in Zoutleeuw, die nog steeds zeer veel volk trekt. De processie bestaat uit drie delen: het leven van Leonardus, de Leonardusverering in Zoutleeuw en de betekenis van Leonardus in onze tijd. Zo wordt er door de kinderen die daags tevoren hun eerste communie deden broodjes uitgedeeld aan de mensen langs de processieweg. In de processie wordt ook O.-L.-Vrouw van de Osseweg meegedragen. De klassieke eucharistische stoet sluit de processie af. Leonardus wordt aangeropen tegen reuma. Hij is de patroon van de zwakke kinderen en zieke moeders en de beschermheilige van de mijnwerkers. Hij wordt ook vereerd voor een gelukkige geboorte. In Zoutleeuw bleef Leonardus de patroon van de gevangenen, ook in figuurlijke zin. Sint-Leonardus wordt nog vereerd in Sint-Lenaarts (Brecht) en dit reeds sedert de 13de eeuw.

Leden van de broederschap dragen het beeld van Sint-Leonardus mee in de jaarlijkse processie op pinkstermaandag in het Brabantse stadje Zoutleeuw. Over Pinksteren en de gebruiken rond dit hoogfeest gaat deze Randkrant. V.W.

Op pinkstermaandag gaat naar eeuwenoude traditie nog steeds de processie uit waarin ruiters en gilden opstappen.

In Sint-Lenaarts bidt men voor zegen in het huwelijk en het welzijn in de veestal.

Vroeger werden er wassen of zilveren plaatjes (ex-voto's) geofferd. Dat was ook in Huizingen het geval. Ze hingen in een kast bij de ingang van de kerk. Iedereen kon er naargelang de aard van de zaak waarvoor men de heilige om bijstand smeekte, zijn gading vinden. Men ging er driemaal mee rond de kerk en plaatste de ex-voto dan weer terug in de kast. V.W.

Maar ook hier zitten scholen en verenigingen niet om inspiratie verlegen. De Sinksenbruidjes van Veurne zijn hiervan een duidelijk voorbeeld. We willen u dit beeld en liedje niet onthouden (*De Zondag*, 11.06.2000).

Tientallen Sinksenbruidjes in Veurne

VEURNE - Alle kleuters van de basisschool Annuntiata afdeling Blauwe Nonnenstraat in Veurne trokken vrijdag volgens de eeuwenoude traditie door de straten van Veurne met een bloemenkroontje op het hoofd. Uit de 106 keeltjes klonk het Sinksenbruidliedje Sinksenbruid, de leegaard uit. Adie wa èder opgestaan, jadewel èder na 't schole gegoan. Jèt de krwune gestol'n, te Veurn in 't schole. De traditie wil dat de laatste die op school arriveert, een bloemenkroontje op het hoofd krijgt en in de midden van de groep dit liedje naar het hoofd geslingerd kreeg. Vandaag de dag hebben al de kleintjes hun kroontje

Peter Maenhoudt

De kleuters houden een lange traditie in ere.

mee om de "ode aan de ontluikende lente" op te dragen. Langs de straat kregen de pagadders heel

wat lekkers van enthousiaste dorpsgenoten.

(mlt)